

Stjepan Sekereš, Našice

AREALI IKAVSKOG, EKAJSKOG I IJEKAVSKOGA GOVORA U SLAVONSKOM DIJALEKTU

O tome kako se stari jat izgovarao u praslavenskom i staroslavenskom jeziku postoje razna mišljenja. Staroslavenski spomenici iz 9. i 10. vijeka ne daju nikakva objašnjenja kako se taj samoglasnik izgovarao u staroslavenskom jeziku. A. Mailet, O. Hujer, P. Diels, F. Damovš¹, J. Hamm² i Broz-Bosanac³ smatrali su da se praslavensko *ě* izgovaralo kao otvoreno e. Do takvog su zaključka spomenuti autori dolazili uglavnom zbog toga što se *ě* u staroslavenskom nekada izgovaralo kao ja, što se iza nekih palatalnih suglasnika mijenjalo u a, i što se u nekim slavenskim jezicima izgovara kao a, ja ili ä. Međutim, T. Maretić⁴, St. M. Kuljbakin⁵, S. Ivšić⁶ i B. Nikolić⁷ smatrali su da se stari jat izgovarao kao zatvoreno e.

Svi autori koji su u novije vrijeme zabilježili govore s nezamijenjenim jatom slažu se u tome da se stari samoglasnik *ě* izgovara kao zatvoreno e, odnosno kao glas između e i i. P. Ivić je u govore s nezamijenjenim jatom uvrstio ove govore: 1. Govor katoličkih Krašovana u šest sela u rumunjskom Banatu južno od Rešica. 2. Govor galipoljskih Srba u Pehčevu u istočnoj Makedoniji. 3. Govore u prostoru istočno i sjeveroistočno od Temišvara (Rekaš i nekoliko sela u Banatskoj Crnoj Gori).⁸ U vezi s izgovorom jata u tim mjestima. P. Ivić je napisao: »In allen Mundarten dieser Gruppe steht der Reflex des betonten *ě* seiner physiologischen und akustischen Natur zwischen e (ursl. e, *ę*) und i.«⁹

B. Finka i A. Šojat zabilježili su izgovor nezamijenjenoga jata u selu Gradištu, južno od Vinkovaca. »Izgovor nezamijenjenog jata u Gradištu odudara od izgovora bilo kojega glasa u prihvaćenom hrvatskom standardnom izgovoru, a nije izjednačen ni s jekavskom glasovnom sekvencijom /ije/

¹ J. Hamm: Staroslavenska gramatika (Zagreb, 1958), str. 78.

² Ibid., str. 78.

³ Broz-Bosanac: Oblici jezika staroslavenskoga (Zagreb, 1923), str. 3.

⁴ T. Maretić: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (Zagreb, 1963), str. 29.

⁵ St. M. Kuljbakin: Staroslovenska gramatika (Beograd, 1930), str. 11–12.

⁶ S. Ivšić: Današnji posavski govor I (Rad 196), str. 170.

⁷ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV, 1964), str. 186.

⁸ P. Ivić: Die serbokroatischen Dialekte (S-Gravenhage, 1958), str. 269.

⁹ Ibid., str. 274.

ili /je/. Nezamijenjeni se jat realizira kao relativno podignuto i usko zatvoreno /e/ ili kao jednosložni dvoglas /ie/ ili /ej/.¹⁰

S. Sekereš je zabilježio nezamijenjeni jat u šest starinačkih naselja u okolici Našica (Bokšić, Šaptinovci, Stara Jošava, Feričanci, Donja Motičina, Podgorač). U tim naseljima najstariji svijet izgovara samoglasnik *ě* kao malo zatvoreno *e*, dok mlađi svijet govori ekavski.¹¹

Iz navedenog izlaganja možemo zaključiti da se stari jat izgovara kao zatvoreno *e* u mjestima gdje se do danas sačuvao. Tako se vjerojatno izgovarao prije svoje zamjene *i* u ostalim područjima hrvatskog ili srpskog jezika.

Ako se stari jat prije svoje zamjene izgovarao kao zatvoreno *e*, nastaje pitanje zašto je u nekim govorima slavonskog dijalekta zamijenjen s *i*, u drugima s *e*, a u trećima s *i*je (*je*). U onim govorima gdje se jat izgovarao kao vrlo malo zatvoreno *e* razvilo se iz jata *e*; u onim govorima gdje se jat izgovarao nešto zatvorenije razvilo se iz jata *ie* (*je*, *ije*); u onim govorima gdje se jat izgovarao najzatvorenije razvilo se iz njega *i*. Tako su nastali ekavski, ijekavski i ikavski govori. U onim govorima gdje se dugo *ě* izgovaralo zatvorenije ili otvorenije od kratkog *ě* dolazilo je *i* do drukčijih zamjena u dugim i kratkim slogovima (*i*-*je*, *i*-*e*).

Do zamjene jata novim glasovima počelo je dolaziti u području slavonskog dijalekta još u 13. i 14. stoljeću, kao i u ostalim govorima hrvatskoga ili srpskog jezika¹², ali taj proces još ni danas nije potpuno dovršen. Kao dokaz za tu tvrdnju mogu nam poslužiti pojedina imena mjesta i ljudi zabilježena u latinskim slavonskim spomenicima iz vremena prije rata s Turcima¹³. S. Pavičić je mišljenja da su se na našem području najprije razvile zamjene *i* i *e*, a tek kasnije nastala je zamjena *je*. Kao razlog za tu tvrdnju navodi činjenice što se u pisanim spomenicima nahode u starije vrijeme zamjene *i* i *e*, dok se zamjena *je* počinje javljati u našim ispravama istom od početka 14. stoljeća¹⁴. Neki drugi lingvisti (Rešetar, Belić, Ivšić ne slažu se u potpunosti s tim mišljenjem.¹⁵

Napomena. Budući da se kod navođenja primjera nazivi nekih naselja ponavljaju više puta, pisat ćemo ih u skraćenom obliku: Ad (Andrijaševci), Alj (Aljmaš), Bc (Bocanjevci), Bč (Bačevac), Bd (Budrovac), BD (Baćin Dol), Bđ (Brođanci), BG (Babina Greda), Bk (Biškupci), BS (Baranjsko Petrovo Selo), Bš (Bošnjaci), Bt (Batina), Bv (Bodovaljci), BV (Branjin Vrh), Bz (Bizovac), Ck (Cernik), Cn (Cerna), Cr (Crnac), Čk (Črnkovci), Člj (Češljakovac), Db (Duboševica), Dk (Detkovac), Dl (Dolina), DM (Donji Miholjac),

¹⁰ B. Finka — A. Šojat: Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca (Radovi Centra za znanstveni rad Vinkovci 3, 1975), str. 21.

¹¹ S. Sekereš: Govori s nezamijenjenim jatom u našičkom kraju (HDZ VI, 1982), str. 498.

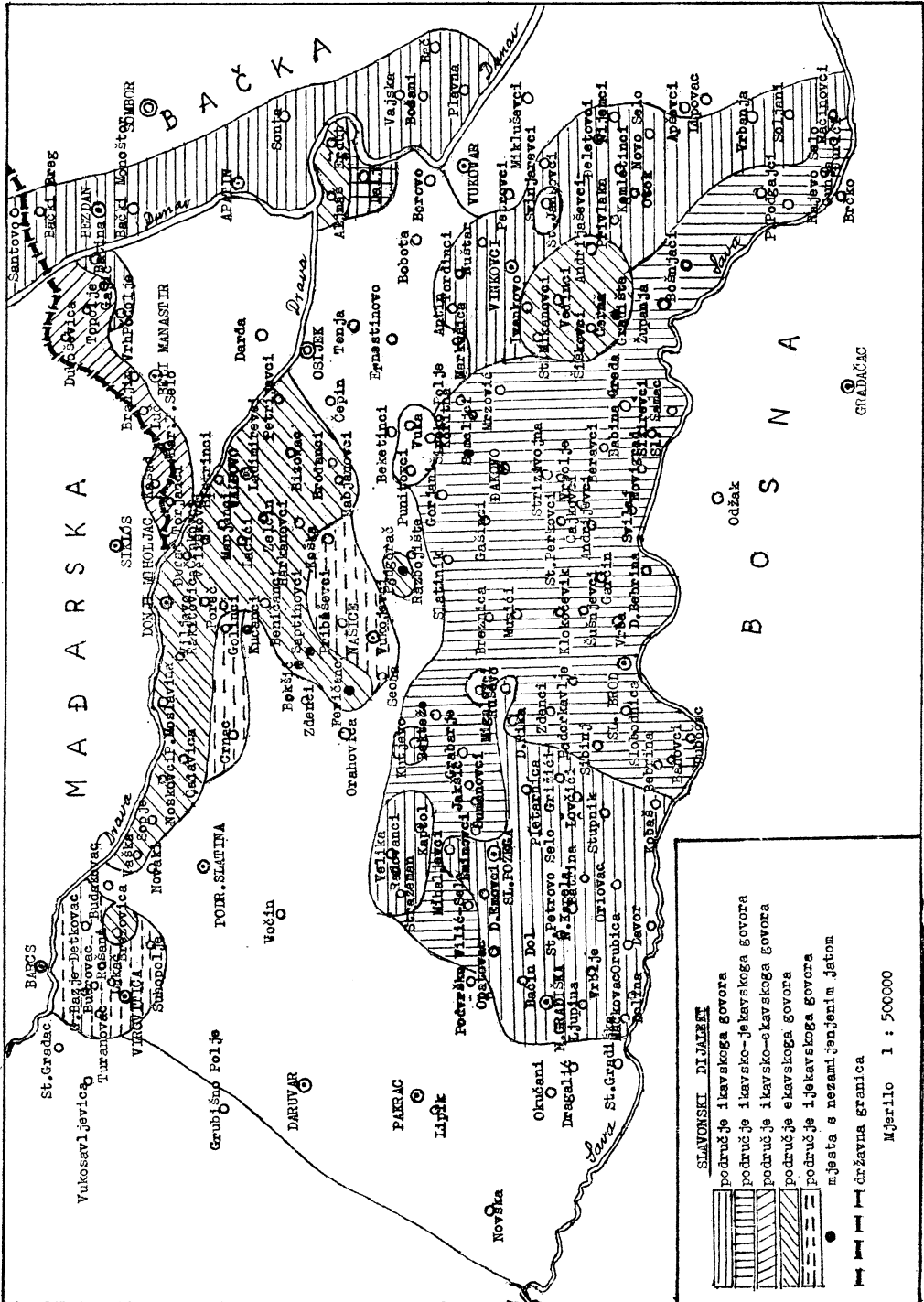
¹² A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika (Južnoslovenski filolog XXIII, 1958), str. 8.

¹³ S. Pavičić: O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću (Rad 222, 1920), str. 14.

¹⁴ S. Pavičić: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1955), str. 14.

¹⁵ Ibid., str. 13, 14.

AREALI... GOVORA U SLAVONSKOM DIJALEKTU

Dr (Davor), DS (Dugo Selo), Dš (Drškovci), Dv (Dervišaga), Dž (Draž), Ed (Erdut), Gb (Grabarje), GB (Gornje Bazje), Gj (Gajić), Gl (Golobrci), Gn (Golinci), Gr (Gradiña), Hj (Habjanovci), Hk (Harkanovci), Ik (Ivankovo), Iv (Ivanovci), Jg (Jaguplije), JM (Jakačić Mala), Kb (Kobaš), Kp (Kaptol), Kš (Kašad), Kž (Kaniža), Lč (Luč), LV (Levanjska Varoš), Ljp (Ljupina), Mč (Marjančaci), Mh (Mihaljevci), MM (Magića Mala), Mt (Mitrovac), Nd (Nard), NS (Novo Selo), Or (Oriovac), Pč (Prvča), Pd (Podolje), Pk (Prkovci), Plj (Poljanska), PM (Podravska Moslavina), PP (Podravski Podgajci), Pt (Petrijevci), Rk (Rokovci), Rm (Ramanovci), Rs (Rajsavac), Rš (Rušani), Rt (Rakitovica), Sc (Selca), Sč (Siče), Sh (Suhopolje), SL (Stara Lipa), Slj (Semeljci), Sm (Semartin), SP (Sesvete Požeške), St (Stupnik), Sz (Strizivojna), šk (Šiškovci), šlj (Šljivoševci), šm (Šumarina), št (Štitar), Tb (Tiborjanci), Tj (Torjanci), Tn (Turanovac), Tp (Topolje), Tš (Treštanovci), Vđ (Vođinci), Vlj (Viljevo), Vp (Valpovo), Vt (Virovitica), Zr (Zarilac), Žp (Županja).

* * *

U slavonskom dijalektu¹⁶ je zamjena jata vršena na pet načina, dok je u ostalim dijalektima štokavskog narječja zamjena jata vršena uglavnom na jedan način. S obzirom na zamjenu jata slavonski dijalekt možemo podijeliti u ove govore: 1. ikavski govor 2. ikavsko-jekavski govor 3. ikavsko-ekavski govor 4. ekavski govor 5. ijekavski govor.

1. Ikavski govor

U velikom području slavonskog dijalekta jat je zamijenjen glasom i i u dugim i u kratkim slogovima.

Ikavski se govori u ovim područjima slavonskog dijalekta: 1. U zapadnom dijelu slavonske Posavine. To područje graniči sa sjeverne strane crtom koja se proteže od Opatovca preko Mihaljevaca do Pleternice; istočna je granica toga područja crta od Kobaša preko Oriovca do Pleternice; zapadna je granica crta koja se proteže od Opatovca preko Bačina Dola do Ljupine; južna je granica toga područja rijeka Sava. Tome području pripadaju ova naselja: Baničevac, Kovačevac, Nova Gradiška, Cernik, Nurkovac, Drškovci, Novo Selo, Pleternica, Gradac Požeški, Doljanci, Stražeman, Biškupci, Drača, Potočani, Radovanci, Velika, Češljakovac, Kaptol, Komarovci, Doljanovci, Bešinci, Podgorje, Mihaljevci, Kutjevo, Ruševo, Paka, Sovski Dol, Bučje, Zagrađe, Mačkovac, Dolina, Vrblje, Sičice, Bodovaljci, Laze, Godinjak, Tisovac, Staro Petrovo Selo, Vrbova, Štivilica, Komarnica, Davor, Bili Brig, Nova Kapela, Batrina, Donji Lipovac, Srednji Lipovac, Gornji Lipovac, Pavlovci, Magića Mala, Selca, Živike, Lužani, Pričac, Malino, Kujnik, Oriovac, Drenovci, Grižići, Odvorci, Jakačić Mala, Lovčići, Kutli, Stupnik, Kobaš. 2. U

¹⁶ U slavonski dijalekt sam uvrstio sve staroštokavske (starošćakavske) govore na području Slavonije, južne Baranje i zapadne Bačke. Opširniji podaci o glavnim osobinama slavonskog dijalekta nalaze se u mojoj radnji »Klasifikacija slavonskih govora« (ZFL X, 1967), str. 133—145.

istočnom dijelu slavonske Posavine. Sjeverna se granica toga područja pruža od Vinkovaca preko Cerića i Nuštra do Bogdanovaca; istočna se granica pruža od Svinjarevaca preko Tompojevaca, Ilače, Nijemaca, Apševaca do Soljana; južna granica se proteže od Drenovaca do Soljana; istočna se granica proteže od Drenovaca, preko Otoka do Privlake. U tom području se nalaze ova naselja; Antin, Tordinci; Bogdanovci, Cerić, Nuštar, Vinkovci, Svinjarevci, Slakovci, Ilača, Privlaka, Komletinci, Đeletovci, Novo Selo, Nijemci, Vrbanja, Soljani, Drenovci.¹⁷

3. U zapadnom dijelu Bačke. U tom dijelu Bačke (U Podunavlju) ikavski se govori u osam starinačkih hrvatskih (šokačkih) naselja, koja se protežu od Santova na sjeveru do Bača i Plavne na jugu. Tome govoru pripadaju ova naselja: Santovo (Hercegszántó)¹⁸, Bački Breg, Bački Monoštor, Sonta, Bač, Vajska, Bođani, Plavna. Ovdje možemo uvrstiti i dva mjesta u južnoj Baranji: Batina, Podolje.¹⁹

Primjeri: glžanj (St), crívo (Bv), livča (JM), sĭkŭ (Sc), díte (Or), vridnŏst (MM), dvĭsto (Pč), dílit (Ljp), trĭzan (BD), líp (Dš), zvdzda (Tš), tĭsto (NS), rĭka (Kp), crĭp (Mh), cídit (Bt), lívi (Pd); úsiv (Dr), dívŏjka (Kb), sídit (Or), píšice (Pč), víra (Ck), pĭnja (Kp), brĭgovi (Mh), dĭ (NS), sídit (Bk), tírat (Člj), zăpovid (Bt), mlíkăra (Pd).²⁰

2. Ikavsko-jekavski govor

U središnjem dijelu slavonske Posavine (i Požeške kotline) dugo ě se reflektira kao i, a kratko ě kao je.²¹ Sjeverna granica toga područja pruža se od Forkuševaca preko Gorjana, Levanjske Varoši, Zdenaca Brodskih, Grabarja Brodskog do Bebrine, zatim od Zaričca preko Grabarja, Bekteža, Venja, Lukača, Vetova do Poljanske; zapadna granica se pruža od Vilić-Sela, preko Kunovaca, Torna, Sibinja, Kaniže, Bebrine do Banovaca; istočna granica se proteže od Đurića preko Gunje, Posavskih Podgajaca, Bošnjaka, Županje, Đurđanaca, Vrbice, Semeljaca do Koritne; južna granica je Sava. Ikavsko-jekavski se govori u ovim naseljima: Siče, Bebrina, Banovci, Dubočac, Sumeće, Kaniža, Slobodnica, Levanjska Varoš, Sibinj, Podvinje, Tomica, Rastušje, Grabarje Brodsko, Podcrkavlje, Glogovica, Slatinik, Zdenci

¹⁷ U svojoj radnji »Današnji posavski govor« S. Ivšić je drukčije zabilježio neka mjesta (Komletinci, Nimci, Drinovci itd.), ali ja sam imena mjesta bilježio prema Imeniku mesta u Jugoslaviji (Beograd, 1973).

¹⁸ U zagradi je službeni naziv toga mjesta, koje se nalazi u Mađarskoj.

¹⁹ U Posavini ima nekoliko stalnih ekavizama (cesta, jastreb, preorat, prestat, na livade, na ceste). U zapadnoj Bačkoj ima također nekoliko stalnih ekavizama (potle, nedra, sekira, mreža, starešina, ovde, nedelja, zenica, dole).

²⁰ Podatke o ikavskom govoru u slavonskom dijalektu uzeo sam iz ovih radova: 1. S. Ivšić: Današnji posavski govor I (Rad 196, 1913). 2. S. Sekereš: Govor Nove Gradiške i okolice (ZFL XVI/1, 1973), 3. S. Sekereš: Govor Požeške kotline (ZFL XIX/1, 1976). 4. S. Sekereš: Govor Hrvata u zapadnoj Bačkoj (ZFL XXIII/1, 1980). S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1953).

²¹ U posavskom govoru ima nešto ikavizama i ekavizama (prinocit, privarit, priko, ljeta, gorit, letit, briska, nedilja; sikera, cesta, jastreb, koren). U govoru Požeške kotline ima u nekim mjestima dosta jekavizama i ikavizama (pobjedit, mlijeko, vjenac, brjeg; vijat, smijat se, grijat, gorit, ostarit).

Brodski, Dubovik, Oriovac, Kindrovo, Crni Potok, Korduševci, Bukovlje, Vranovci, Donja Vrba, Gornja Vrba, Ruščica, Klakarje, Oprisavci, Zadubravlje, Garčin, Lapovci, Staro Topolje, Musići, Trnava, Stari Perkovci, Novi Perkovci, Andrijevići, Sredanci, Stružani, Zoljano, Svilaj, Novigrad, Prnjavor, Kupina, Divoševci, Čajkovci, Vrpolje, Strizivojna, Budrovci, Piškorevci, Đakovo, Satnica Đakovačka, Gorjani, Viškovci, Forkuševci, Semeljci, Mrzovići, Vrbica, Đurđanci, Gundinci, Beravci, Velika Kopanica, Mala Kopanica, Jaruge, Sikirevci, Kruševica, Šamac, Babina Greda, Štitar, Županja, Bošnjaci, Podgajci Posavski, Rajevo Selo, Gunja, Đurići, Račinovci, Orašje, Matići, Bok, Donja Mala, Tolisa, Domaljevac (Posavina); Sesvete, Zarić, Grabarje, Cerovac, Sumanovci, Bekteže, Mitrovac, Venje, Hrnjevac, Vetovo, Lukač, Tekić, Ramanovci, Poljanska, Těran, Kunovci, Vilić-Selo, Jaguplije, Lipa, Eminovci, Vidovci, Dervišaga (Požeška kotlina).

Po mišljenju S. Ivšića, autora radnje »Današnji posavski govor«²², ikavsko-jekavski govor se u slavonskoj Posavini samostalno razvio. »Za posavske ikavsko-jekavske govore ne mislim da su jezgri napola, pojekavljeni ikavski govori jer su jekavizmi u njima pravilni, nego mislim da su se samostalno razvili.«²³

Međutim, po mojem mišljenju ikavsko-jekavski govor se u Požeškoj kotlini nije samostalno razvio, nego je prvobitni ikavski govor pod utjecajem jekavskoga govora doseljenika iz područja istočnohercegovačkog dijalekta postao ikavsko-jekavski. Kao dokaz može nam poslužiti činjenica što se ikavsko-jekavski govori u onim mjestima u kojima ima bosansko-hercegovačkih doseljenika, zatim u mjestima koja su bila najjače podvrgnuta utjecaju ijekavskoga govora u okolnim naseljima. U području Požeške kotline ne postoji uopće naselje gdje je prvobitni govor bio ijekavski, stoga otpada pretpostavka da se ikavsko-jekavski govor u tom kraju razvio iz ijekavskoga govora.²⁴ Ijekavski su govor donijeli u taj kraj bosansko-hercegovački doseljenici.

Primjeri: dīl, smīj (Posavina), pripoviđem (Sć), cīve (Št), pō dvī (Žp), pripoviđa (Žp), vrīme (Sć), sīno (Sć), dīte (Rs), vīnac (Gb), dīlit (Dv), pīko (SL), tīsto (Mt); đevđjka (LV, St), sjedēć (Slj), sjēme (BG), namjēstimo (St), sjēdne (Žp), mjērit (Sz), vjēšt (Jg), prōljeće (Zr), ljēpši (Gl), pjēvat (Plj), vjēra (Rm), starjēšina (SP).²⁵

3. *Ikavsko-ekavski govor*

U starinačkim naseljima južne Baranje dugo ě je dalo i, a kratko ě je dalo e. Međutim, ako se dugo i u promjeni ili tvorbi riječi skрати, ne mijenja se u e, nego ostaje i (dite-diteta, slip-slipoća); ako se kratko e u promjeni ili tvorbi riječi produži, ne mijenja se u i, već ostaje e (sena-senka,

²² S. Ivšić: Današnji posavski govor I—II (Rad 196, 197).

²³ S. Ivšić: Današnji posavski govor I (Rad 196), str. 132.

²⁴ S. Sekereš: Govor Požeške kotline (ZFL XIX/1, 1976), str. 194.

²⁵ Podatke o ikavsko-jekavskom govoru u slavonskom dijalektu uzeo sam iz ovih radova: 1. S. Ivšić: Današnji posavski govor I (Rad 196, 1913). 2. S. Sekereš: Govor Požeške kotline (ZFL XIX/1976).

podseć-podsecat). Tu pojavu možemo objasniti težnjom da korijen riječi zadrži isti oblik u svim oblicima istih ili srodnih riječi. Ikavsko-ekavski govor se u tom području samostalno razvio. U vrijeme kada je vršena zamjena jata novim glasovima (13. i 14. st.), a i kasnije, na južnobaranjski govor nije vršio nikakav utjecaj neki drugi govor. Tek od 16. st. počinje na govor baranjskih starosjedilaca snažnije djelovati govor bosanskih doseljenika, ali ijekavski govor tih doseljenika nije imao utjecaj na refleks jata.

Taj govor obuhvaća 10 naselja koja se protežu uz granicu od Torjanca do Duboševice: Kašad, Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Šumarina, Branjin Vrh, Duboševica, Topolje, Gajić, Draž.²⁶

Primjeri: dite (Dž), snig (Gj), mlíko (Tp), síno (Db), críp (BV), Stípo (Sm), cídit (Lč), drímat (BS), ždríbac (Tj); Pískovi (Kš); mèsec (Dž), lèto (Gj), mèdved (Tp), vèverica (Db), nedèlja (BV), čòvek (Sm), bèžat (Lč), mè-sečina (BS), vèncat (Tj), vèra (Kš).²⁷

4. Ekavski govor

U slavonskoj Podravini i u 11 mjesta jugozapadno od Vinkovaca jat se reflektira kao e (ekavski govor). Taj govor se proteže u slavonskoj Podravini od Erduta na istoku do Brezovice na zapadu. Južna granica toga govora pruža se ovim pravcem: Brođanci, Harkanovci, Šaptinovci, Rakitovica, Čađavica. Sjeverna je granica toga govora rijeka Drava. Tom govoru pripadaju ova naselja: Erdut, Aljmaš, Brođanci, Habjanovci, Bizovac, Petrijevci, Satnica, Ladimirevci, Šag, Ivanovci, Zelčin, Harkanovci, Marjančaci, Bocanjevci, Valpovo, Nard, Bistrinci, Tiborjanci, Vinogranci, Marjanci, Kunišinci, Šljivoševci, Lacići, Beničanci, Radikovci, Čamagajevci, Veliškovci, Gat, Črnkovci, Bočkinci, Podravski Podgajci, Đurađ, Poreč, Rakitovica, Donji Miholjac, Viljevo, Čađavica, Podravska Moslavina, Noskovci, Gornje Predrijevo, Sopje, Vaška, Brezovica.

U prostoru jugozapadno od Vinkovaca od Ivankova i Mikanovaca na sjeveru do Gradišta na jugu nalazi se 11 mjesta u kojima se govori ekavski. Tome govoru pripadaju ova naselja: Ivankovo, Vođinci, Retkovci, Rokovci, Andrijaševci, Prkovci, Šiškovci, Cerna; Novi Mikanovci, Stari Mikanovci, Gradište.

U oba ta područja ekavski govor se samostalno razvio.

Primjeri: mléko (Ed), sèno (Hj), tèsto (Alj), dète (Bđ), mlèko (Iv), dlèto (Bz), dèljiti (Tb), zamésiti (Hk), zvèzda (PM), grèj (Čk), zalèpiti (Čk), lèčva (PP), bèli (Ad), mléko (Cn), lèvi (Šk), zvèr (Rk), vrèmhè (Ik), lèpi (Vđ); vèra (Vp), pèna (DM), mèra (Šlj), mèsec (Nd), dèteljina (Hj), plèva (Pt),

²⁶ U tom području ima nešto ikavizama i ekavizama (grijat, vijat, smijat se, biljega, di, dikoji, digod, negdi, divojka, divica; Srem, dren, brest, promena).

²⁷ Podatke o ikavsko-ekavskom govoru u slavonskom dijalektu uzeo sam iz ovih radova: 1. S. Sekereš: Govor Hrvata u južnoj Baranji (HDZ 4, 1977). 2. S. Sekereš: Antroponimija i toponimija južne Baranje (HDZ 2, 1966).

pröleće (Mč), sème (Bc), pèvati (Rt), zènica (PM), cedilo (Ad), medvèd (Rk), lèto (Ik), vèra (Cn), želèla (Pk), zamèrit (Rk).²⁸

Napomena. B. Finka - A. Šojat su jugozapadno od Vinkovaca u selu Gradištu zabilježili u dugom slogu nezamijenjeni jat, dok se mjesto kratkog jata najčešće javlja i ili e, a rjeđe je. »U Gradištu je izgovor s nezamijenjenim jatom kontinuanta dugog jata; na mjestu kratkog jata nalazimo sad ikavski, sad ekavski, ponekad i jekavski refleksi. Rjeđe je kratki jat s nezamijenjenim izgovorom, poput dugog jata.«²⁹

Ja sam u šest sela u okolici Našica (Bokšić, Šaptinovci, St. Jošava, Feričanci, D. Motičina, Podgorač) također zabilježio nezamijenjeni jat. U dugim naglašenim slogovima javlja se najčešće nezamijenjeni jat, a rjeđe e, dok se u kratkim naglašenim slogovima javlja najčešće e, a rjeđe nezamijenjeni jat; nenaglašeno dugo i kratko *ě* izgovara se u svim naseljima kao e. Nezamijenjeni jat javlja se uglavnom kod najstarijeg svijeta u tim selima, dok mlađi svijet govori ekavski.³⁰

Budući da se nezamijenjeni jat u spomenutim naseljima ne javlja dosljedno u svim slogovima, i budući da taj glas upotrebljavaju danas samo najstariji stanovnici tih naselja, uvrstio sam govor tih naselja u ekavski govor.

5. Ijekavski govor

U Virovitici i okolici govori se danas ijekavski. Sjeverna je granica toga područja Drava, zapadna je granica crta koja se pruža od Turanovca do Virovitice, istočna se granica proteže od Detkovca preko Gradine do Suhopolja, a južna granica se proteže od Virovitice do Suhopolja. Tome govoru pripadaju ova naselja; Virovitica, Suhopolje, Stara Gradina, Bačevac, Dugo Selo, Turanovac, Gornje Bazje, Budrovac, Rušani i Detkovac. U vezi s porijeklom toga govora S. Pavičić je mišljenja da se u tom kraju prvobitno govorilo ekavski i ikavski, a kasnije je miješanjem tih dvaju govora nastao ijekavski govor. Kao dokaz svojoj tvrdnji S. Pavičić je naveo nekoliko toponima u ikavskom i ekavskom liku iz 16. stoljeća.³¹ Međutim, danas se u Virovitici i okolici govori ijekavski, a mikrotoponimi i hidronimi govore se u ijekavskom obliku, samo nekoliko mikrotoponima je zabilježeno u ekavskom obliku, ali ti mikrotoponimi se nalaze na području gdje se i

²⁸ Podatke o ekavskom govoru u slavonskom dijalektu uzeo sam iz ovih radova: 1. S. Ivšić: Današnji posavski govor I (Rad 196, 1913). 2. Finka-Šojat: Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca (RCZR Vinkovci 3, 1975). 3. S. Sekereš: Govor slavonske Podravine (ZFL XVII/2, 1974). 4. S. Sekereš: Govor Virovitice i okolice (ZFL XVIII/2, 1975).

²⁹ Finka-Šojat: Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca (RCZR Vinkovci 3, 1975), str. 23.

³⁰ S. Sekereš: Govori s nezamijenjenim jatom u našičkom kraju (HDZ 6, 1982).

³¹ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1953), str. 190, 191.

danas govori ekavski.³² Nekoliko toponima zabilježenih u 16. st. u ikavskom i ekavskom liku ne mogu biti siguran dokaz da se u tom kraju govorilo ekavski. Slavonski pisac Daniel E. Bogdanić, rodom iz Virovitice, pisao je u 18. st. ikavski, ali s vrlo mnogo jekavskih elemenata, što možemo objasniti činjenicom da se već u to vrijeme u Virovitici govorilo ijekavski. S. Pavičić također spominje u svojoj knjizi da se u tom kraju govorilo ijekavski još u 17. stoljeću za turskog vremena.³³ Budući da su se srpski doseljenici nalazili »razmjerno daleko od hrvatskih starinačkih sela i bez užega dođira s njima«, ne možemo zaključiti da su hrvatski starosjedioci primili ijekavski govor od srpskih doseljenika. Preostaje nam dakle jedini zaključak da se ijekavski govor u tom kraju samostalno razvio.³⁴

Ovdje možemo uvrstiti i sedam starinačkih naselja u kojima se prije govorilo ekavski, ali su kasnije usvojili ijekavski govor pod utjecajem govora doseljenika iz područja istočnohercegovačkog dijalekta (Crnac, Golinci; Seona, Našice, Klokočevci, Vukojevci, Koška).

Primjeri: dijete (Tn), mlijeko (DS), riječ (Rš), dijete (Dk), vrijeme (GB), tiješto (Tn), odijelo (Vt), brijeg (Bd), crjep (Gd), zvijezda (Gn); djčevojka (DS), djčever (GB), pljēna (Gd), ljēto (Sh), pjčvat (Dk), mjčra (Rš), vjčverica (Bd), pjčsma (Bč), djčevjčica (Vt), djčca (Gr).³⁵

Napomena. U velikim naseljima (Osijek, Slavonski Brod, Slavenska Požega), Našice, Donji Miholjac, Valpovo, Virovitica, Nova Gradiška, Vinokovci) mlađi stanovnici i doseljenici u ta mjesta ne govore ikavski, ikavsko-jekavski ili ekavski, nego najčešće govore ijekavski (utjecaj hrvatskoga književnog jezika). Ikavski, ikavsko-jekavski i ekavski govor može se čuti u tim naseljima samo kod najstarijeg stanovništva.

Dijalektološka karta

Na dijalektološkoj karti povučene su granice između pojedinih govora slavonskog dijalekta prema sadašnjim podacima. Sva ona područja koja nisu označena na karti pripadaju novoštokavskom ijekavskom govoru (istočnohercegovački dijalekt), jedino je Dalj uvršten u šumadijsko-vojvođanski dijalekt. Područje zapadne Slavonije uvršteno je prema kartama P. Ivića, Brabec-Hraste-Živkovića i S. Pavičića u novoštokavski ijekavski govor (istočnohercegovački dijalekt). U tom području vjerojatno će se naći poneko naselje sa staroštokavskim govorom, koje bismo mogli uvrstiti u slavonski dijalekt, ali o tome nemamo pouzdanih podataka.

³² S. Sekereš: Antroponimija i toponimija Virovitice i okolice (HDZ 3, 1973).

³³ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1953), str. 187.

³⁴ S. Sekereš: Govor Virovitice i okolice (ZFL XVIII/2, 1975), str. 178—179.

³⁵ Podatke o ijekavskom govoru u slavonskom dijalektu uzeo sam iz ovih radova: 1. S. Sekereš: Govor Virovitice i okolice (ZFL XVIII/2, 1975). 2. S. Sekereš: Govor našičkog kraja (HDZ 2, 1966).

Stjepan Sekereš

DIE AREALE DER IKAVISCHEN, EKAVISCHEN UND
IJEKAVISCHEN MUNDARTEN IM SLAVONISCHEN DIALEKT

Zusammenfassung

Der Author hat in diesem Artikel die Areale aller Mundarten des slavonischen Dialekts in Detail dargestellt und auch eine Karte hinzugefügt wo man die Grenzen der besprechenden Mundarten sehen kann.